

Eltűnt szovjet űrhajósok

A szovjet űrhajózás áldozatairól a cenzúra éveiben semmilyen közlemény nem jelenhetett meg, minden titokban zajlott, ami különféle mendedmondák keletkezéséhez járult hozzá.

Dr. Remes Péter » Ebben az évben emlékezünk Gagarin űrrepülésének 50. évfordulójára, és ez alkalmat ad arra, hogy egyesek megkérdőjelezzék Gagarin űrrepülését. Olyan információk látnak napvilágot, amelyek szerint Gagarin repülését több halálosan végződő baleset előzte meg, és űrhajósok tűntek el. Az első információ ezekről a fantoműrhajósokról 1959 decemberében látott napvilágot az olasz *Continente* hírügynökség közleményében. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának egyik tagjától vélték tudni, hogy a Szovjetunióban 1957 óta a pilóták halálával végződő szuborbitális rakétarepülések folytak. A hírügynökség szerint egy bizonyos Alekszej Ledovszkij állítólag 1975. november elsején halt meg, kevesebb mint egy hónappal az első Szeptember felbocsátása után. Tyerentyij Siborin 1958. február elsején, Andrej Mitkov pedig 1959. január elsején vesztette

míg Marija Gromova 1959. június elsején, egy orbitális repülésre használt rakétameghajtású repülőgépen szenvedett katasztrófát.

Négylábú űrhajósok kutyaszakfanderben az Ogonyok című szovjet folyóirat 42. számából

Kutyák vagy emberek?

Ma már tudjuk, hogy a Szovjetunióban valóban folytak szuborbitális kísérleti rakétarepülések 1951 és 1958 között, szárnyas rakétán pedig 1954 óta. A szuborbitális rakétarepülések azonban kísérleti állatok részvételével zajlottak, ember nem repült, nem is repülhetett, mert ebben az időben az életmentő és életbiztosító rendszerek még nem voltak kidolgozva, ezeket éppen a kísérleti állatok repülése kapcsán fejlesztették csak ki. A Ledovszkij állítólagos repülésével kapcsolatos legenda keletkezésének lehetséges forrása az 1957. május 24-én, Kapusztyn Jar rakétalőtéről felbocsátott R-2A jelű sikertelen geofizikai rakétakísérlet lehetett. A kabinban két kutya repült (ember nem), az állatok elpusztultak, mert a kabin hermetizációja megsérült. Hasonló nevű embert a feljegyzésekben azóta sem sikerült azonosítani. Tyerentyij Siborin legendájának lehetséges forrása pedig az 1958. február 21-én Kapusztyn Jarból kutyákkal a fedélzeten felbocsátott, ugyancsak sikertelen R-5A jelű rakétakísérlet lehetett, mert ebben az esetben is elpusztultak a kutyák a kabin kihermetizálódása miatt. Hasonló nevű embert itt sem sikerült azonosítani.

A Marija Gromova halálával kapcsolatos legenda alakjaként feltételezhető, hogy 1957 és 1959 között a Szovjetunióban Burja, vagyis Vihar nevű interkontinentális ballisztikus szárnyasrakéta-kísérletek zajlottak. A Tu-22 szuperszonikus bombázó repülőgépről indítható K-22 jelű, Burja fantázianevű szuperszonikus, nagy hatótávolságú szárnyasrakéta-rendszer kidolgozására a Tupoljev tervezőiroda kapott megbízást 1958. június 17-én a Szovjetunió Minisztertanácsának 426-201 számú határozata alapján. Ilyen szárnyas rakétákon Gromova nem repülhetett, mert ezek nem rendelkeztek pilótakabinnal, automatikus irányításúak voltak. 1959-ben három sikertelen szárnyasrakéta-indítás történt: március 29-én, április 19-én és október 2-án. Marija Gromova kitalált személy, ilyen

Alekszej Bjelokonyev a dekompresziós barokamrában. Ez a fénykép jelent meg az Ogonyok 1952. októberi, 42. számában

Alekszej Gracsov mellkasára EKG-elektrodákat szerelnek. A fénykép az Ogonyok 1952. októberi, 42. számából való

nevű hölgyet nem sikerült azonosítani. Ezután újabb mendemondák láttak napvilágot. 1959 októberében az Ogonyok című szovjet újságban Alekszej Bjelokonyev, Iván Kacsur, Alekszej Gracsov, Vlagyimir Zavadovszkij és Gennagyij Mihajlov vizsgálati személyekről riport és fénykép jelent meg. Az Associated Press tudósítója miatt, miért nem, úgy továbbította a fényképeket, hogy azokon a jövő űrhajósai láthatók. Mivel ezek a nevek később nem szerepeltek a hivatalos űrhajós névsorokban, Nyugaton azt gondolhatták, hogy mindnyájan az űrkísérletekben haltak meg. Mindegyik „űrhajós” egyedi történetet kapott, halálukat jól kiszínezett történetekkel dokumentálták. Például az 1 KP jelű szputnyikűrhajó indítása után (1960. május 15.) a nyugati újságírók azt közölték, hogy ennek a fedélzeten azért halt meg Zavadovszkij, mert az űrhajó orientációs rendszere elromlott, és az visszatéréskor a fékező rakétákat rossz irányba állította, ezért fékezés helyett felgyorsították az űrhajót, amely így magasabb pályára állt, és nem tudott a földre visszatérni.

A valóság az, hogy ez a szputnyikűrhajó-repülés valóban megtörtént, ember azonban nem volt a fedélzeten. A Vosztok űrhajó kipróbálásának első szakaszában használták ezt az 1KP jelű, úgynevezett technológiai űrhajót. Ezt még nem szerelték fel teljes értékű életfenntartó rendszerrel, a visszatérő egység pedig nem rendelkezett hővédelemmel. Így még nem volt lehetséges a földre való visszatérés. A visszatérő egységbe az ember tömegét imitáló súlyokat raktak. Az űrhajót 1960. május 15-én bocsátották fel, és sikerült is orbitális pályára állítani. A fékező hajtómű bekapcsolásáig minden rendben volt, azonban az orientációs műszerek valóban meghibásodtak, és az űrhajó magasabb pályára állt. 843 napig keringett, mígnem 1965. október 15-én a föld légkörében megsemmisült.

Iván Kacsur halálát egy sikertelen űrrakéta felbocsátásának dátumára, 1960. szeptember 27-ére tették.

Ebben az időben Hruscsov New Yorkba látogatott. Hruscsovnál egy űrrakéta modellje is volt, amelyet az űrhajó sikeres felbocsátása utáni sajtótájékoztatón szándékozott felmutatni. Meg kell jegyezni, hogy a szovjet diplomácia is azt terjesztette amerikai újságírói körökben, hogy Hruscsov fontos űrkísérletet fog bejelenteni. Ezenkívül az amerikai hírszerzés is megerősítette, hogy a szovjet űrhajókövető hajók felvették pozíciójukat az Atlanti- és a Csendes-óceánon. Egy akkoriban dezertáló szovjet tengerész pedig elmondta, hogy fontos űrkísérletre készülődnek. Hiába tekintett azonban a nyugati világ nagy várakozással a bejelentés elé, Hruscsov, miután felszólalt az ENSZ közgyűlésén, és cipőjét levéve verte az asztalt, 1960. október 13-án úgy hagyta el Amerikát, hogy semmiféle űrkísérletről nem tett bejelentést. A TASZSZ sem közölt semmit. A hallgatás ezért egy újabb szovjet űrkatasztrófára terelte a gyanút. Ma már tudjuk, hogy Hruscsov valóban nagy bejelentésre készült, csakhogy nem az első emberes űrrepülést, hanem az első Mars-szonda felbocsátását szándékozta a világ elé tárni.

Szívhang a kozmoszban?

1961-ben egy Torre Bert nevű városkából Achille és Giovanni Battista Judica-Cordiglia nevű, olasz rádióamatőrnek álcázott hírszerző testvérpár jelentette, hogy a 22 megahertzes frekvencián emberi szívverés

telemetrikus rádiójeleit sikerült fogniuk. Ezek a rádiójelek állítólag a világűrben elhunyt Gennagyij Mihajlovtól származtak. 1965-ben, utólag, a Corriere della Sera újságban folytatódott a testvérpár története, ezúttal három, korábban a világűrben elfogott jelről számoltak be. Az elsőt 1960. november 28-án hallották, az űrhajós hidegről beszélt, és angol nyelven kért segítséget. A második hangrögzítés 1961. május 16-án történt, ekkor egy orosz űrhajós nő hangját vélték hallani. A harmadik rádiójel elfogását 1962. május 15-én rögzítették, amikor három olyan orosz űrhajós (két férfi és egy nő) beszélgetését rögzítették, akik a világűrben haltak meg. A felvételen beszédfoszlányok vehetők ki, mint például „...a feltételek rosszabbodnak... miért nem válaszolnak?... csökken a sebesség... a világ sohasem fog tudni rólunk...” A nyomaték kedvéért az újság az „elhunyt űrhajósokat” is megnevezte: Alekszej Gracsov, Ludmilla és Alekszej Bjelokonyev.

A szenzációt még ebben az évben a Reader's Digest is átvette. Közvetett bizonyítékként említette egy bizonyos Sam Stoneberg korbáncnok állítását, aki Amerikában állítólag űrhajóskiképzésen vett részt, és repült a Gemini 12A űrhajón, amelyet a mendemondák szerint azért indítottak, hogy szövetmintákat vegyen azokból az elhunyt szovjet űrhajósokból, akik 1962 májusában az orbitális pályán vesztették életüket. Gagarin előtt 1960 és 1961 között összesen hét Vosztok űrhajót indítottak. Ezeken azonban ember

A testvérpár
2003-ban

A rádióamatőrök állomásának irányítópultja az olasz Torre Bert városkában

Giovanni (ül) és Achille Battista Judica-Cordiglia az orosz rakéták telemetrikus adatait figyelik

nem tartózkodott. A Vosztok űrhajókon a néglábú űrhajósok, az űrkutyák repültek. Mi állhat akkor Bjelokonyev állítólagos halálának hátterében? Amennyiben 1961. október 14-ére datáljuk a halálát, akkor kapcsolatba hozhatjuk a két nappal később indított R-9-es interkontinentális ballisztikus harci rakéta indításával, mert ennek az emberi űrhajóhoz hasonló technikai adatai megtéveszthették a nyugati megfigyelőket. Bjelokonyev élő személy volt, mint az Ogonyok fényképes riportjából is kiderül, a Moszkvai Repülő és Űrorvosi Intézetben az életmentő és életbiztosító felszerelések vizsgálatában működött közre. Nem volt űrhajós.

Az űrverseny következő „áldozata” egyes újságírók szerint Gracsov volt. A Continental hírügynökség prágai tudósítója azt közölte, hogy 1961 szeptemberében a Vosztok-3 űrhajó fedélzetén két szovjet űrhajós repült az űrbe. Állítólag ezt a repülést a párt XXII. kongresszusának tiszteletére hajtották volna végre. Az űrhajónak körül kellett volna repülnie a holdat, és visszatérni a földre, ehelyett azonban elvezett a világűrben. Gracsov más források szerint 1961. február 4-én, a Corriera della Sera tudósítója szerint pedig 1962. május 15-én vesztette életét. A februári dátum üreseményhez köthető, ekkor történt a Venyera automatikus bolygóközi űrszonda indítása, az űreszköz azonban meghibásodott, nem tudta elhagyni a föld térségét, és mint nehéz szputnyik kezdett keringeni a föld körül, megtévesztve ezzel a nyugati megfigyelőket. A TASZSZ közleménye nem a Vénusz-szonda kudarcáról, hanem a nehéz szputnyik felbocsátásának sikeréről adott tájékoztatást, és ezzel alapot szolgáltatott a szóbeszédre. A fantoműrhajósok közé más, létező személyek is bekerültek. Pjotr

Dolgovot olyan űrhajósként nevezték meg, aki állítólag a Vosztok-11 katasztrófája idején, 1960. október 11-én hunyt el. Pjotr Dolgov ezredes valójában létező ember, egy ejtőernyős volt, és nem űrhajós, aki két évvel később a Volga nevű sztratoszféraléggömbből hajtott végre 28 600 méter magasságból kísérleti ugrást, azonban szkafanderének sisakja az ugrás kezdetén megrepedt, és Dolgov pillanatok alatt meghalt.

Titkok, akták, dublőrök

Az ilyen és hasonló mendemondák elterjedésére a hidegháború éveiben maga a szovjet tájékoztatási politika is alapot szolgáltatott. Az űrkísérleteket csak utólag jelentették be, és gyakran éltek a dezinformáció fegyverével is, így a világ egy idő múlva már akkor is kételkedett a TASZSZ közleményeiben, amikor azok az igazságot tartalmazták. Abban az időben az emberek megtanultak a sorok között olvasni, és keresték a nem hivatalos hírforrásokat.

Erről szól például Nemere István minden alapot nélkülöző elmélete is, amelyet először 1990-ben kiadott könyvében ismertetett, és azóta számos cikkben és fórumon is kiszínezett. Szerinte Gagarin egyáltalán nem volt az űrben, néhány nappal korábban Iljusin repült a Vosztok fedélzetén. Annak érdekében pedig, hogy a titok sohase derüljön ki, Gagarinnak később egy halálos repülőkatasztrófát szerveztek. A történet abszurditását nem tekintve, a sztori sokak szemében hitelesnek tűnhetett, hiszen nem Nemere volt az egyetlen, aki azt állította, hogy Iljusin volt az első űrhajós.

1961. április 10-én a Daily Worker moszkvai tudósítója, Dennis Ogden közölte, hogy 1961. április 7-én a Roszszija űrhajó fedélzetén a híres repülőgép-konstruk-

Szárnyas rakétát illesztenek egy Tu-22 bombázóra

Malinovszkij marsall, honvédelmi miniszter 77. számú parancsa Gagarin őrnagyi előléptetéséről. A parancs szövege szerint Gagarint az 1961. április 12-én, a szputnyikűrhajó fedélzetén végrehajtott, a világ első űrrepüléséért léptették elő

Fotók: A szerző gyűjteményéből

tór Iljusin fia, Vlagyimir Iljusin orbitális repülést hajtott végre. A szovjet hivatalos szervek erre azt közölték, hogy Iljusin még az előző év júniusában súlyos gépkocsibalesetet szenvedett, és kénytelen volt hosszasan betegeskedni először a Szovjetunióban, később pedig Kínában. Ogden egy lépcsőházban lakott Moszkvában Iljusinnal. Iljusin Kínába utazását felfedezte, és ebből egy sikertelen űrrepülésre következett. A szovjet cáfolatnak azonban már senki nem hitt. Iljusin kozmikus repülésének legendája nőttön-nőtt, és egyre szélesebb körben terjedt el, annál is inkább, mert a Guinness-rekordok 1964-es kiadásában Vlagyimir Iljusint, és nem Jurij Gagarint nevezték meg az első űrhajósnak. 1999-ben dr. Elliott H. Haimoff lépett a színre, mint egy Vlagyimir Iljusinnak szentelt dokumentumfilm producere. Haimoff verziója szerint Iljusin Bajkonurból startolt 1961. április 7-én. A Voszток űrhajó fedélzetén három fordulatot tett meg a föld körül, azonban elvesztette az összeköttetést a földi irányítással, és kénytelen volt kézi irányításra áttérni, emiatt a kényszerleszállás során Kínában ért földet, ahol a helyi hatóságok letartóztatták. Csak egy év múlva adták át a Szovjetunióknak, egy, a két állam közötti titkos megállapodás alapján. A film szerzői Nemeréhez hasonlóan arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a KGB véleménye alapján Gagarin idővel függetlenné válhatott volna a hatalomtól, elmondhatta volna az igazságot, ezért egy megrendezett repülő-katasztrófa során likvidálni kellett. Való igaz, hogy a szovjet gyakorlat igyekezett eltitkolni a kudarccokat, és nem hozta nyilvánosságra a katasztrófákat. Mára azonban lelepleződtek a szovjet éra dezinformációi, ismerjük a cenzúrázott és a cenzúrázatlan közleményeket, és birtokunkba kerültek már a fényképek retusált változatai mellet azok eredeti példányai is. A hidegháború éveiben a fegyverkezéssel, az űrverseny-nyel, az űrrepüléssel és a rakétafejlesztésekkel kapcsó-

latos minden kérdés ugyanis a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottságában dőlt el. Ezekről titkos iratok készültek, így Gagarin űrrepüléséről is megvan a KB határozata. Ma már tudjuk például, hogy Levitán, a híres moszkvai rádióbemondó három változatban mondta magnóra az első ember űrrepülésének hírért. Az egyik változat Gagarin űrrepülését adta hírül, a másik szerint Tyitov, a harmadik változat szerint pedig Nyeljubov volt az első ember a világűrben. Erről is a KB határozott, óvatosságból elrendelték ugyanis, hogy az élő adásnak tűnő rádióközleményt magnóról kell bejátszani, a határozat szerint Gagarin repül, ha valami váratlan történik vele, helyére lép a szkafanderbe beöltözött, érzékelőkkel felszerelt, tökéletesen felkészített dublőr, Tyitov, ha pedig vele is történne valami, az ő helyére lép a tartalék Nyeljubov. Tudjuk, hogy szovjet űrhajósok haltak meg Gagarin repülése előtt és után is. Fejet hajtunk Valentyin Bondarenko emléke előtt, aki három héttel Gagarin repülése előtt vesztette életét egy izolációskamrakísérlés során, és Vlagyimir Komarov emléke előtt is, aki 1967. április 24-én halt meg a Szojuz-1 űrhajó kipróbálásakor, amikor is az űrhajója irányíthatatlanná vált, az atmoszférába belépéskor megégett és a földre csapódott. Hősi halált halt 1967. április 24-én a Szojuz-11 űrhajó leszállásánál Dobrovolszkij, Volkov és Pacajev is a hermetizáció meghibásodása miatt. Ki lehet azonban jelenteni, hogy a szovjet űrhajózás történetében több holttest nem létezik.

Élve vagy holtan

A cinikusok figyelmét elkerüli, hogy a 60-as évek űrversenyében és fegyverkezési hajszájában semmiféle jelentőséggel nem bírt az, hogy az első űrhajós visszatér-e a földre, vagy nem, a fő szempont az volt, hogy bejelentessék a szovjet prioritást. Ezért, ha az 1-KP szputnyikűrhajón valóban Zavadvolszkij tartóz-

kodott volna, akkor ma éppen ő lenne a világ első űrhajója. Jóllehet, siratná az egész világ, de ez mit sem változtatna azon, hogy szovjet ember repült először a világűrben.

A KB számára készített, 1961. március 30-án keltezett, egykor titkos dokumentumból kiderül, hogy a szovjet vezetés kész volt az első emberes űrrepülés bármilyen kimenetelű változatának bejelentésére.

„Jelentjük, összesen hét Vosztok szputnyikűrhajó indítása történt: öt indítás Vosztok–I objektummal, és kettő a Vosztok–3A objektummal. A szputnyikűrhajó konstrukciójának és a földre való visszatérés eszközeinek kidolgozásával, valamint az űrhajósok kiképzésével kapcsolatosan elvégzett munka jelenleg lehetővé teszi az első ember repülését a világűrbe. Ennek érdekében két Vosztok–3A típusú szputnyikűrhajó áll rendelkezésre. Az első űrhajó az űrrepülőtéren van, a második pedig elő van készítve. A repülésre hat űrhajós kapott kiképzést. Célszerűnek tartjuk az első TASZSZ-közleményt közvetlenül a szputnyikűrhajó orbitális pályára való kijutása után azonnal kiadni az alábbi megfontolás alapján:

a.) szükség esetén ez megkönnyíti a mentés gyors megszervezését,

b.) ez kizárja valamely külföldi állam bejelentését egy katonai célú űrhajós felderítőről.”

És valóban, a TASZSZ közleménye az első ember űrrepüléséről felhangzott a rádióban, még mielőtt Gagarin földet ért volna.

Mégis hogyan fordulhatott elő, hogy EKG- és légzési jeleket, valamint orosz rádióbeszélgetéseket rögzítettek az űrből? Ennek is volt valós alapja, csakhogy egészen más, mint amilyen spekulációk keletkeztek belőle. A kutyakísérletek alkalmával rögzítették és telemetriás úton megkísérelték a földre sugározni többek között az állatok EKG-ját, pulzusát és légzését. Természetesen ezeket a nyugati hírszerzőknek is sikerülhetett befogni.

Ami az orosz nyelvű rádióbeszélgetéseket illeti, ezek egy része a tudatos szovjet dezinformációs törekvések számlájára írható, más része pedig jóval prózaibb. Abban az időben tanulmányozták a rádióhullámok űrbéli terjedésének törvényszerűségeit. Azt vizsgálták, hogy mikor és hogyan sikerül élő rádiókapcsolatot teremteni a leendő űrhajóssal, az óceánokon úszó ájtájszóállomásokkal, a rakétalőtérrel és az irányító központtal. Ekkor tesztelték a rádiókészülékeket, és ekkor állapították meg a rádióláthatósági zónákat az űrben keringő űrhajó és a földi rádióállomások között. Ebből a célból a kísérleti, azaz még ember nélküli űrhajókon magnetofonokat helyeztek el, és valódi űrhajós beszélgetésnek tűnő szövegeket játszottak le. Egyúttal ezek a manőverek az űrversenyben dezinformációs célokat is szolgáltak, ezzel ijesztgették amerikai ellenfeleiket. Mai szóhasználatl

élve ezeket a nyugati hírszerzők meg is ették. A mendemondáknak és a „még élő tanúk hiteles beszámolóinak” is megvan ma már a magyarázatuk Keleten és Nyugaton egyaránt. Amerikában a mesterségesen gerjesztett ufóház és a földönkívüliek látogatásának legendája volt hivatott leplezni az űrkísérleteket. Egy szuborbitális repülésről visszatérő majomkapszula és a körülötte serénykedő katonák, ügynökök titkos tevékenysége vagy egy esetleges kísérleti majom felboncolása jó alkalom volt a földönkívüliek legendájának táplálására és a valós űrtevékenység leplezésére. A Szovjetunióban pedig elhátározták, hogy Gagarin repülése előtt ugyanolyan rakétán, ugyanolyan űrhajóval, Gagarin tervezett repülési programjával mindenben megegyező programokat hajtanak végre. Annak érdekében, hogy a bevezető repülések mindenben hasonlóak legyenek, a katapultülésbe Gagarin testalkatának és testsúlyának megfelelő, ugyanolyan narancssárga szkafanderbe öltöztetett próbabábúkat tettek, és ezeket a „manökenűrhajósokat” Ivan Ivanovicsnak nevezték el. Vizsgálták, hogy a katapultülés-szkafander egység életmentő és életbiztosító rendszerei a repülésen jól működnek-e, a katapultálás gravitációs megterheléseit kibírják-e, és rendeltetésszerűen működnek-e a leszálláskor a stabilizáló ernyők, a fékezőernyők, valamint a puha leszállást biztosító ejtőernyők. Ezekre a repülésekre 1961. március 9-én és 25-én került sor. El lehet képzelni, mit tapasztaltak és mit éltek át az első leszállás körzetében, Kujbisevtől 260 km-re a helyi lakosok, akik egy hangrobbanás után látták a hatalmas ejtőernyő leereszkedését, mellette az átzizzott, füstölgő űrhajó leszállását, a hamarosan megér-

Az orientációs műszerek meghibásodtak, és az űrhajó magasabb pályára állt. 843 napig keringett, mígnem 1965. október 15-én a föld légkörében megsemmisült.

kező kutató mentőszolgálatok helikoptereit, repülőgépeit, a helyi KGB funkcionáriusainak fontoskodó és titkolózó ténykedését. Látták azt is, hogy a „narancssárga szkafanderes alak” élettelenül fekszik a földön, és látták azt is, hogy a katonák sietve, hordágyon szállítják el. Nem tudhatták, hogy Ivan Ivanovics egy élettelen próbabábú, és nem tudhatták, hogy éppen most érkezett az űrből. Hasonló sokkhatás érte a második leszállás körzetében élő szemtanúkat is. A Votkinszk városától 45 km távolságban földet érő, titokzatos második Ivan Ivanovics is újabb mendemondák terjedésére adott okot. A nyugati hírszerzés rezidensei ezen értesülések alapján jelentették a sikertelen, halálos űrhajós balesetnek látszó eseményeket. Nemere és társai ezeknek az eseményeknek lettek a nem is olyan ártatlan áldozatai. ■